

Процесуальні фільтри призначення експертизи та межі судової дискреції: обґрунтованість і розумні строки

Ксенія Микуця

уповноважена з антикорупційної діяльності, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0009-1920-2220>; e-mail: kseniia.r2637@gmail.com

Тетяна Коструб'як

Завідувач сектору юридичного забезпечення, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0001-9938-0087>; e-mail: kostrubyaktata05@gmail.com

У тезах розглянуто особливості призначення та визначення строків проведення судової експертизи як інструментів процесуального регулювання, а також окреслено критерії їх обґрунтованості й межі реалізації судового розсуду.

Ключові слова: процесуальні фільтри; судова дискреція; розумні строки; експертиза; обґрунтованість судового рішення.

Procedural Filters for the Appointment of an Expert Opinion and the Limits of Judicial Discretion: Justification and Reasonable Time Limits

Kseniia Mykutsia, Tetiana Kostrubiak

The report's theses consider the specifics of the appointment and determination of the terms of conducting a judicial examination as instruments of procedural regulation, and also outline the criteria for their validity and the limits of the exercise of judicial discretion.

Keywords: procedural filters; judicial discretion; reasonable time limits; validity of the court decision; expertise.

Адміністративне судочинство покликане гарантувати ефективний судовий захист прав, свобод та інтересів осіб у публічно-правових спорах, що визначає специфіку доказування та підвищену роль суду у встановленні обставин справи. Позиція суду не означає, що суд має необмежену дискрецію у виборі процесуальних засобів доказування. Судова експертиза є одним з таких засобів. У цьому контексті призначення експертизи та терміни її проведення доцільно розглядати не лише як процесуальні інструменти доказування, а й як процесуальні фільтри, що мають на меті запобігти зловживанням процесуальними правами, забезпечити дотримання принципу пропорційності та реалізацію права на розгляд справи у розумний строк, а також визначити межі та особливості реалізації судового розсуду щодо призначення експертизи.

Відповідно до статті 102 Кодексу адміністративного судочинства України, суд призначає експертизу у випадках, якщо для з'ясування обставин справи потрібні спе-

ціальні знання у галузі, відмінній від права. Особливість законодавчої конструкції цього положення свідчить про те, що експертиза не є універсальним або автоматичним засобом доказування, а її призначення обмежене чітко визначеними умовами.

На практиці Верховний Суд неодноразово підкреслював, що подання клопотання про призначення експертизи не створює для суду безумовного обов'язку його задовольнити. Суд повинен оцінити необхідність залучення експерта для з'ясування обставин справи, зокрема вирішити, чи не є таке клопотання засобом затягування процесу або спробою перекласти на суд обов'язок доказування, а також чи відповідає задоволення цього клопотання легітимності процесу, забезпечуючи законність і об'єктивність прийняття рішень.

Адміністративні суди можуть як призна-чати експертизу на певній стадії судового процесу, так і відмовляти у її призначенні, посилаючись на пропуск процесуальних

строків для звернення з таким клопотанням. У контексті цього було зазначено, що суди повинні дотримуватися принципу офіційного з'ясування обставин справи та виконувати завдання адміністративного судочинства, а тому потрібно уникати надмірного формалізму під час вирішення питання про призначення експертизи, якщо дійсно існує потреба у спеціальних знаннях [1]. Отже, призначення експертизи виконує функцію процесуального фільтра, що обмежує використання експертного дослідження лише тими випадками, коли воно об'єктивно необхідне для встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення публічно-правового спору.

З огляду на специфіку адміністративного судочинства, суд реалізує свої дискреційні повноваження. Під судовою дискрецією слід розуміти врегульовані нормами Кодексу адміністративного судочинства України повноваження суду щодо вибору варіантів рішення, керуючись верховенством права і обставинами справи з метою винесення законного та обґрунтованого рішення у справі. Судова дискреція надає суду право вибору при прийнятті рішення, проте суд має ухвалити рішення, яке максимально ґрунтується на принципах адміністративного судочинства та відповідати індивідуальним особливостям конкретної справи [2].

Особливої уваги заслуговує проблема меж судового розсуду при визначенні обсягу питань, що виносяться для проведення дослідження судовому експерту. Суд не пов'язаний формулюваннями, запропонованими сторонами. Часто сторони ставлять питання так, щоб отримати заздалегідь сприятливу відповідь, або навмисно вводять експерта в оману складними конструкціями. Він має право вилучити питання, які не стосуються справи, або об'єднати їх для усунення дублювання.

Водночас реалізація судової дискреції має безпосереднє значення для процесуальних дій суду, зокрема при призначенні експертизи. Призначення судової експертизи, як процесуальна дія суду, яка у будь-якому випадку збільшує строк розгляду справи, що, відповідно, може призвести до порушення

прав і охоронюваних законом інтересів учасників справи, тобто вихід за межі розумного строку розгляду справи, що суперечитиме частині 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом упродовж розумного строку, встановленого законом. Суди застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права. У справі «Дульський проти України» зазначено, що «розумний строк» провадження має бути оцінений відповідно до обставин справи та таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та компетентних державних органів, а також важливість предмета спору для заявника [3].

Строки проведення експертизи мають самостійне значення в адміністративному судочинстві, оскільки безпосередньо впливають на тривалість судового провадження. Хоча національне процесуальне законодавство не завжди встановлює суворі часові рамки для проведення експертного дослідження, саме на суд покладається обов'язок контролю за дотриманням розумних строків. У цьому сенсі строки проведення експертизи також виконують функцію процесуального фільтра, який обмежує можливість використання експертного дослідження як інструменту процесуального зволікання та покладає на суд обов'язок забезпечити баланс між повнотою доказування і оперативністю судового розгляду.

Верховний Суд у своїй практиці послідовно виходить з того, що суд не має права призначати експертизу з питань права, або перекладати на експерта оцінку доказів чи встановлення юридично значущих фактів. У відповідних постановках наголошується, що експертний висновок є лише одним із доказів і не має наперед встановленої доказової сили.

Межі судового розсуду в адміністративному судочинстві визначаються законодавством та принципами процесуального права. Серед ключових меж слід виділити: дотримання закону і Конституції, повагу до процедурних норм, оцінку доказів, відсутність

власного правотворчого втручання в компетенцію органу влади та протидія свавіллю.

Особливу вагу має принцип обґрунтованості рішень в адміністративному процесі. Суд зобов'язаний обґрунтувати, на яких фактичних і правових підставах він ухвалив рішення, яким чином оцінював докази та як застосував норми права. Мотивованість рішень є гарантією обґрунтованості судового розсуду, дозволяє сторонам розуміти логіку судового розгляду і забезпечує контроль вищих судових інстанцій за правильністю застосування закону. Крім того, чітка аргументація сприяє формуванню єдиної судової практики та зменшує ризик довільного підходу до вирішення аналогічних справ.

Обґрунтованість і межі судового розсуду в адміністративному судочинстві є взаємопов'язаними категоріями. Обґрунтованість забезпечує законність, мотивованість і справедливість рішень, тоді як межі визначають рамки, в яких суд може застосовувати власну оцінку фактів і правових норм. У сукупності вони утворюють механізм, який гарантує баланс між захистом прав суб'єктів адміністративних відносин і законним використанням дискреційних повноважень органами влади. Знання цих принципів є необхідною умовою для ефективного й справедливого адміністративного судочинства, а їх дотримання зміцнює довіру до судової системи та забезпечує стабільність правової держави.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що призначення та строки проведення експертизи в адміністративному судочинстві відіграють роль важливого процесуального фільтру, який забезпечує ефективність, своєчасність і об'єктивність судового розгляду. Експертиза дає суду можливість

отримати спеціалізовані знання, необхідні для оцінки обставин, які виходять за межі звичайного суддівського досвіду, надаючи обґрунтованості рішенням. Водночас чітке регулювання строків проведення експертизи запобігає затягуванню процесу та зловживанню правом, встановлюючи рамки, у яких суд може здійснювати свій розсуд. Межі судового розсуду визначаються процесуальними нормами, компетенцією експерта та принципами верховенства права, що не допускають свавільного або суб'єктивного підходу. Таким чином, процесуальні фільтри у вигляді строків й правил призначення експертизи є механізмом збалансованого поєднання свободи судового розсуду з гарантіями законності, справедливості та оперативності розгляду справ.

Загалом, правильне застосування процесуальних фільтрів і дотримання меж судового розсуду сприяє формуванню мотивованих, обґрунтованих і справедливих рішень, підвищує довіру до судової системи та забезпечує ефективний захист прав і законних інтересів учасників процесу.

Перелік джерел посилання

1. Халюзов Є. С. Призначення експертизи судом як підстава для підготовки висновку експерта в адміністративному судочинстві. *Правова держава*. 2025. № 58. С. 89—97.
2. Коренев А. О. Судова дискреція в адміністративному судочинстві: поняття та зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 268—271. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.05.49 (дата звернення: 29.01.2026).
3. Рішення господарського суду від 12.03.2025 р. у справі № 908/2923/24. Провадж. № 34/200/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125980729> (дата звернення: 29.01.2026).